

MOLIYAVIY REJALASHTIRISH VA TARTIBGA SOLISH

Allaberganova Adolat Bekimmatovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
To‘rtko‘l fakulteti Moliya va moliyaviy texnologiyalar
yo‘nalishi 241-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14198279>

Annotatsiya: Ushbu maqola Moliya, moliyaviy rejalashtirish, ahamiyati va roli haqida fikr-mulohaza yuritadi. Moliyaviy reja - davlat, xo‘jalik subyektlari daromad va xarajatlarini bog‘lovchi, oldindan qo‘yilgan moliyaviy maqsadlarga erishish usullarini tavsiflovchi hujjatdir.

Kalit so‘zlar: Moliya, iqtisodiyot, resurs, obligatsiya, investitsiya, bank, aksiyalar, ko‘chmas mulk, byudjet, kredit, daromad.

Rejalashtirish moliyani boshqarishning funksional elementlarni ichida asosiysini tashkil qiladi, chunki aynan rejalashtirish jarayonida subyekt o‘zining moliyaviy holatini har tomonlama baholay oladi, ya’ni moliyaviy resurslarning qanday holatdali, ularni oshirish imkoniyatlarini, ulardan samarali foydalanish yo‘nalishlarini belgilab oladi. Turli adabiyotlarda moliyaviy rejalashtirish tushunchasiga turlicha ta’riflar berilgan. Umuman olganda, moliyaviy rejalashtirish deganda moliyaviy rejalarni tuzish va ularni bajarish jarayoni tushuniladi. Moliyaviy reja - moliyaviy ko‘rsatkichlarni tahlil qilish, umumlashtirish va o‘zaro bog‘lash natijasidir. [1]

Moliyaviy rejalashtirishning obyekti bo‘lib xo‘jalik subyektlari va davlatning moliyaviy faoliyati bo‘lib hisoblanadi. Har bir xo‘jalik subyekti moliyaviy rejasini tuzadi, ya’ni bu alohida muassasaning smeta xarajatlaridan tortib to davlatning yig‘ma moliyaviy balansigacha qamrab oladigan muhim jarayonidir.

Rejalashtirish, bir qator o‘zining xususiyatlari ega bo‘lib, ular quyidagilarni hisoblanadi: a) ma’lum tartibga solingan jarayonligi, b) axbirotlarbi qayta ishlash bilan bog‘liqligi, d) aniq maqsadga yo‘naltirilganligi, e) vaqtinchalik harakterga egaligi.

Rejalashtirish deganda - miqdoriy va sifatida tavsifidagi ma’lum bir maqsadlarni o‘rnatish va unga erishishning samarali yo‘lini aniqlash jarayonidir. Moliyaviy reja moliyaviy rejalashtirishning natijasidir.

Moliyaviy rejalashtirish - moliyaviy resurslar va pul mablag‘lari fondlarini shakllantirish va ulardan maqsadli foydalanishni rejalashtirishdir.

Moliyaviy reja - davlat, xo‘jalik subyektlari daromad va xarajatlarini bog‘lovchi, oldindan qo‘yilgan moliyaviy maqsadlarga erishish usullarini tavsiflovchi hujjatdir. Moliyaviy rejalashtirish jarayonida korxonaning moliyaviy maqsadlarini aniqlanadi, korxonaning joriy moliyaviy holatida o‘rnatilgan maqsadlarning muvofiq kelishi darajasi o‘rganiladi, o‘rnatilgan maqsadlarga erishishga yo‘naltirilgan faoliyat ketma-ketligi shakllantiriladi.

Umuman olganda moliya tizimining barcha sohalarini va bo‘g‘inlarida faoliyatidan kelib chiqib moliyaviy rejalar tuzuladi. Masalan: tijorat asosida faoliyat ko‘rsatadigan

“Raqamli iqtisodiyot va sun’iy intellekt texnologiyalarining jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya 2024-yil 22-noyabr, Toshkent, O‘zbekiston

xo'jalik subyektlari daromadlar va xarajatlar balansi, byujetdan moliyalashtiriladigan notijorat tshkilotlarda xarajatlar smetasi tuziladi.

Moliyaviy rejalashtirishning aniq vazifalarini moliya siyosatini aniqlash beradi. Ular tarkibiga quyidagilarni kiradi: rejali topshiriqlarini bajarish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslar miqdori va ularning manbalari; xarajatlarni iqtisod qilish va daromad zahiralarni shirishni aniqlash; markazlashgan va markazlashmagan fondlar o'rtasidagi taqsimlashning optimal yo'llarini qidirib topish va boshqalar.

Moliyaviy rejalashtirish bir nechta uslublarga tayangan holda amalga oshiriladigan. Shulardan asosiylari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

1. Ekstrapolyatsiya usuli;
2. Normativ usuli;
3. Matematik modellashtirish usuli.

Ekstrapolyatsiya usulining mohiyati shundaki, o'tgan hisobot davrining moliyaviy natijalaridan xulosa chiqarib kelgusi hisobot yili uchun moliyaviy rejani tuzushni ko'zda tutadi. Moliyaviy ko'rsatkichlarning prognoz va rejali hisob hitoblari turli usullardan foydalanishga asoslanadi. Ekstrapolyatsiya usuli moliyaviy ko'rsatkichlar va ularning dinamik o'zgarishlariga asoslanadi. Moliyaviy ko'rsatkichlar hisobot yilidagi ko'rsatkichlar asosida amalga oshiriladi.

Normativ usulda, belgilangan norma va normativlardan foydalanish ko'zda tuziladi. Masalan: byujetdan moliyalashtiriladigan ta'lim muassasalarida o'quvchilar kontingenti va boshqalar.

Matematik modellashtirish usulida, real iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarni takrorlovchi moliyaviy modellar tuzish orqali amalga oshiriladi. Moliyaviy resurslarni manbalarini ulardan foydalanish bilan muvofiqlashtirish asosidagi rejalashtirish jarayoni balans usuli hisoblanadi.

Rejalashtirish miqdoriyva sifatida tavsifidagi maqsadlarni ishlab chiqish va qabul qilish hamda ularga erishishning samarali yo'llarini aniqlash jarayonlarini o'zida aks ettiradi. "Maqsadlar daraxti" shaklida ishlab chiqarilgan maqsadlar boshqarishning mazkur darajasida muhim hisoblangan ko'rsatkichlar tizimida hisob kitoblar imkoniyati bo'yicha tavsiyalanadi. Rejalashtirish jarayonidagi boshqaruv qarorlari moliyaviy axborotlarni tahlil qilish natijalari asosida qabul qilinadi. [2]

Moliyaviy tartibga solishning sub'yekti davlat tuzilmalari bo'lsa, uning ob'yekti ijtimoiy tizim ishtirokchilarining daromadlari va xarajatlaridir. Makro va mikro darajada jamiyat ehtiyojlarining maksimal qondirilishini ta'minlaydigan jamg'armalarni taqsimlashning proportsiyalarini o'rnatish moliyaviy tartibga solish jarayonida hal qilinishi kerak bo'lgan asosiy vazifa hisoblanadi. Bu narsa shaxsiy, jamoa va ijtimoiy manfaatlar, qadriyatlar va boyliklarning oqilona inobatga olinishini ko'zda tutadi va samarali ishlayotgan bozor mexanizmi bilan davlatning ta'siri tizimini qo'shish muammolarining moliyaviy aspektin (yo'nalishini) aks ettiradi. Bozor ho'jaligining moliyaviy regulyatorlariga (tar-tartibga soluvchilariga) quyidagilar kiradi:

- ☐ byudjetga soliqlar va soliq bo'lmagan to'lovlar;
- ☐ moliyaviy imtiyozlar va sanktsiyalar; byudjet

tashkilotlarining ekspluatatsion xarajatlari;
umumiy va maqsadli subsidiyalar, shu jumladan,
davlat buyurtmalarini to‘lashga
mo‘ljallanganlari;
byudjetdan tashqari maxsus fondlarning daromadlari va xarajatlari;
davlat korxona va tashkilotlarining daromadlari va xarajatlari.

Moliyaviy ta’sir ko’rsatishga tartibga solishning quyidaginko’rinishlari (shakllari)

- ☐ xos: to’g’ridan-to’g’ri (bevosita);
- ☐ egri (bilvosita);
- ☐ aralash.

Moliyaviy ta’sir ko’rsatishning to’g’ridan-to’g’ri (bevo-sita) tartibga solish shakli quyidagilar orqali namoyon bo’ladi: to’g’ri (bevosita) umumdavlat soliqlarini ☐ undirish yordamida; taraqqiyot byudjetidan xarajatlarni moliyalashtirish ☐ jarayonida; byudjet va markazlashtirilgan maxsus fondlarga soliq-lar va ☐ to’lovlar stavkalarini oshirilgan yoki kamaytirilgan tarzda qo’llash yo’li bilan; ☐ davlat xarajatlarining normativlari miqdorini o’zgartirish orqali; ☐ moliyaviy intizomni buzganligi uchun jarimalar, penyalarni undalishi natijasida.

[3]

Tadqiqot usullari va natijalar:

Moliyaviy resurslarni samarali boshqarish, tashkilotning moliyaviy barqarorligini va o’sishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Ularning to’g’ri boshqarilishi orqali investitsiya imkoniyatlari, xarajatlarni kamaytirish va umumiy moliyaviy sog’lomlikni ta’minlash mumkin. Moliyaviy rejalashtirishning ahamiyati juda katta va quyidagi asosiy jihatlarni o’z ichiga oladi: Maqsadlarni belgilash: Moliyaviy rejalashtirish shaxs yoki tashkilotga o’z moliyaviy maqsadlarini aniqlash va ularga erishish uchun aniq yo’l xaritasini ishlab chiqishi zarurdir. Xavflarni kamaytirish: Moliyaviy rejalashtirish xavf-xatarlarni oldindan aniqlash va ularga qarshi choratadbirlar ko’rishga yordam beradi, bu esa moliyaviy barqarorlikni ta’minlaydi. Investitsiya imkoniyatlarini aniqlash: Rejalashtirish jarayonida investitsiya imkoniyatlari baholanadi, bu esa daromadni oshirishga yordam beradi. Kredit olish imkoniyatlari: Yaxshi moliyaviy reja banklar va boshqa moliya muassasalari tomonidan ishonchli hisoblanadi, bu esa kredit olishda yordam beradi. Kelajakni rejalashtirish: Moliyaviy rejalashtirish orqali kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo’lgan xarajatlar, masalan, ta’lim, pensiya yoki sog’liqni saqlash xarajatlarini oldindan ko’rish mumkin. Moliyaviy sog’lomlik: Rejalashtirish orqali o’z moliyaviy holatini yaxshilash va qarzlarni kamaytirish imkoniyatlari yaratiladi. Nazorat va tahlil: Moliyaviy reja amalga oshirilganda, uning ijrosini nazorat qilish va kerak bo’lganda tuzatishlar kiritish imkoniyati mavjud.

Xulosa:

Umuman olganda, moliyaviy rejalashtirish har qanday shaxs yoki tashkilot uchun muvaffaqiyatli va barqaror moliyaviy kelajakni ta’minlashda muhim vositadir. Moliyaviy tartib — bu shaxs yoki tashkilotning moliyaviy resurslarini samarali boshqarish va nazorat

qilish jarayonidir. U quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi: Byudjet tuzish: Daromad va xarajatlarni rejalashtirish orqali moliyaviy maqsadlarni belgilash va ularga erishish uchun yo'l xaritasini ishlab chiqish. Xarajatlarni nazorat qilish: Xarajatlarni tahlil qilish va ularni kerakli darajada saqlash, shuningdek, ortiqcha xarajatlardan qochish. Daromadlarni oshirish: Turli manbalar orqali daromadni ko'paytirish, masalan, investitsiyalar yoki qo'shimcha ishlar orqali. Qarzlarni boshqarish: Qarzlarni va majburiyatlarni nazorat qilish, ularni vaqtida to'lash va qarz yukini kamaytirish. Zahira va fondlar yaratish: Favqulodda vaziyatlar uchun zahira mablag'larini yig'ish va kelajakdagi maqsadlar uchun fondlar tayyorlash. Investitsiya strategiyasi: Moliyaviy resurslarni samarali investitsiya qilish orqali daromad olish imkoniyatlarini baholash. Moliyaviy tahlil: Moliyaviy ko'rsatkichlarni kuzatish va tahlil qilish, bu esa qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Moliyaviy ma'lumotlarni saqlash: Barcha moliyaviy operatsiyalarni hujjatlashtirish va saqlash, bu esa kelajakda nazorat qilish va tahlil qilish imkonini beradi. Moliyaviy tartibni saqlash har qanday shaxs yoki tashkilot uchun muhimdir, chunki bu moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi va kelajakdagi muvaffaqiyatga yo'l ochadi.

Foydalangan adabiyotlar

- [1] "Moliya" darslik. B.I. Nurmuxammedova, N.V. Kabirova.
- [2] “ Moliya” darslik. E.Gadoyev, X. Qurbonov, M. Bauetdinov. O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.
- [3] "Moliya" darslik. T.S. Malikov, O.O.Olimjonov. Toshkent "IQTISOD-MOLIYA" 2019.
- [4] Тураев, Шавкат. "Совершенствование методики расчета налоговой нагрузки." Научные исследования и инновации в индустрии 4.0. 1.1 (2022): 55-62.
- [5] Бекмуродов, А., Тураев, Ш., Хасанов, Т., & Бозоров, Р. (2022). Социально-экономическое значение бедности и пути ее снижения: передовой зарубежный опыт и национальная практика. in Library, 22(2), 3-13.
- [6] Тўраев, Шавкат Шухратович. "БЮДЖЕТ-СОЛИҚ СИЁСАТИНИНГ АСОСИЙ ЎЎНАЛИШЛАРИ." INTERNATIONAL CONFERENCES. Vol. 1. No. 2. 2023.